

АКАДЕМІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Корновенко Сергій Валерійович

*доктор історичних наук, професор,
проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

Кульбашна Олена Анатоліївна

*кандидат юридичних наук, доцент
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

Система правової охорони авторських прав нещодавно була доповнена новим для вітчизняного правового простору явищем – академічною відповідальністю, яка була запроваджена у вересні 2017 року новим Законом України «Про освіту» [1]. Останній закріпив ключові положення про академічну доброчесність, встановивши зокрема, й академічну відповідальність за її порушення. Але нові положення цього Закону мають недоліки, що можуть негативно вплинути на механізм забезпечення академічної доброчесності у вітчизняній освіті, рикошетом призвести до порушення авторського права.

Кризу академічної доброчесності в Україні спричиняє низка факторів, серед яких відсутність законодавчо встановлених вимог і усталених процедур оцінювання наукових та навчальних робіт на предмет наявності академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень академічної доброчесності; внутрішня демотивація викладачів і науковців до дотримання принципів академічної доброчесності в умовах низьких зарплат, відсутності необхідної для якісних досліджень матеріальної бази, якісного зовнішнього оцінювання та зовнішнього запиту на результати; досліджень; поява нових технологій, що значно полегшують копіювання чужих робіт, підміну результатів експериментальних та емпіричних досліджень комп'ютерним моделюванням та інші [2].

Законодавче визначення поняття «академічна відповідальність» відсутнє, але Закон України «Про освіту» передбачає різні види стягнень для здобувачів освіти і для науково-педагогічних, педагогічних працівників. Так, за порушення академічної доброчесності до здобувачів освіти можуть бути застосовані: повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); повторне

проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту); позбавлення академічної стипендії; позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання. За порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності: відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання; позбавлення присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного вченого звання; відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії; позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади. Указані заходи академічної відповідальності, вказані в статті 42 Закону України «Про освіту», застосовуються до осіб, коли вони допустили академічний плагіат, самоплагіат, фабрикацію, фальсифікацію, списування, обман, хабарництво чи необ'єктивне оцінювання [1]. Науковці звертають увагу на те, що відсутність визначення поняття «академічна відповідальність» компенсовано спробою розкриття його змісту через перелік видів академічних стягнень. Для ефективного застосування інституту академічної відповідальності уже висловлювалась слухна пропозиція, що варто закріпити такі дефініції як «академічна відповідальність», «академічний примус», «заходи академічної відповідальності», «підстави академічної відповідальності», «академічне стягнення», «академічна нечесність», «види академічної відповідальності», «академічний проступок», «склад академічного проступку», «суб'єкт академічної відповідальності», «академічна правосуб'єктність» тощо. [3].

Серед прогалін чинного законодавства у царині академічної відповідальності перебувають і норми п. п. 5 та 6 ст. 42 Закону України «Про освіту», які закріплюють міру академічної відповідальності або ж стягнення за вчинення порушення академічної доброчесності в залежності від суб'єкта порушення. Однак, не зрозуміло, за які види порушень академічної доброчесності, який саме вид стягнення може бути застосовано до порушника. Такі прогалини, зазначають науковці, є досить небезпечними для правозастосовчої діяльності. Це може знищити механізм відповідальності за порушення академічної доброчесності або ж знизити його дієвість, сформувані поле для оціночних категорій та застосування суб'єктивного фактору у

вирішенні спорів, що в результаті загалом може привести ст. 42 Закону України «Про освіту» в категорію декларативних норм [4].

З метою дотримання принципів законності і обґрунтованості академічної відповідальності пропонуємо внести зміни до ч. 5 ст. 42 Закону України «Про освіту» і зазначити, які саме санкції, із перелічених у ч.4 цієї статті, за які порушення можна застосовувати. Наприклад, граматично можна викласти таким чином: «за обман - позбавлення присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного вченого звання або відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії або/і позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади». І у такий спосіб поєднати між собою кожен різновид порушення принципу академічної доброчесності із відповідним заходом академічної відповідальності.

Закон України «Про освіту» містить норму про те, що види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності. Вказану норму, на наш погляд, потрібно розуміти так, що спеціальним законом є Закон України «Про освіту». А щодо внутрішніх положень закладів освіти, то ця ланка в механізмі забезпечення якості освіти в частині відповідальності потребує юридичного закріплення на рівні локальних нормативно-правових актів. Пропонуємо МОН розробити методичні рекомендації закладам освіти з розробки і Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових, навчально-методичних, кваліфікаційних та навчальних роботах у вищих навчальних закладах.

Істотною прогалиною в механізмі правового регулювання академічної відповідальності є відсутність вказівки законодавця на конкретних суб'єктів, до компетенції яких входить встановлення факту порушення академічної доброчесності. Частиною 8 ст. 42 Закону України «Про освіту» зазначено, що порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності визначається уповноваженим колегіальним органом управління закладу освіти з урахуванням вимог цього Закону та спеціальних законів. Проте, зі змісту

норми не зрозуміло, який саме орган – чи з тих, які уже створені у закладах світи чи якийсь буде спеціально створений орган. В кожному разі на законодавчому рівні потрібно визначити, до компетенції якого органу має входити повноваження встановлення фактів порушення академічної доброчесності. Пропонуємо надати такі повноваження кафедрі, вченій раді, педагогічній раді, спеціалізованій вченій раді закладів освіти в залежності від сфері наукової і/або навчальної діяльності останніх.

Отже, подальші наукові дослідження правової і соціальної природи академічної відповідальності є на часі, що дозволить поліпшити і якість вітчизняної освіти, і ефективність правової охорони авторських прав.

Список використаних джерел:

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : поточна редакція – Прийняття від 05.09.2017, підстава 1666-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/paran2043#n2043>
2. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf>
3. Тицька Я. «Академічна доброчесність» та «академічна відповідальність» у забезпеченні якості освіти / Я. Тицька // Підприємництво, господарство і право . 2018. № 11. С. 192 - 195 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2018/11/37.pdf?fbclid=IwAR1Wlkari53ulbpqyI4aCADNwUF2fwVMMueh2HdpOnVuxg7PBUEnSN>
4. Рудик В. А. До проблеми правового регулювання відповідальності за порушення академічної доброчесності / В. А. Рудик, О. А. Хименко Актуальні проблеми юридичної науки та практик. 2017. № 1 (3). С. 7-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://journals.uran.ua/index.php/2415-3095/article/view/147197/146494>